

Ibinaa da Burungee

Mfumo wa maisha ya Waburunge

Lugha: Kiburunge

Gimba gu Burungaisoo

Cocoanee
Burungaisoo

Ibinaa da Burungee

(Mfumo wa maisha ya Waburunge)

S.L.P 1369, Dodoma, Tanzania.

©SIL International, 2011

Ibinaa da Burungee

Mfumo wa maisha ya Waburunge

(Burunge lifestyle)

Kitabu hiki kimeandaliwa na wanawarsha, Kondo.

©SIL International, 2011

Toleo la kwanza/Fist edition

Nakala: 100

Michoro ya hadithi hizi imechorwa na Tomas Nahhado na
Kasimila G. Kenee.

Michoro mingine imetoka “The Art of Reading”

©SIL International, 2001.

Pia picha zingine zimetoka katika timu ya mradi wa
Kiburunge.

YALIYOMO

Utangulizi (gimba guri giyaada)

Mara gu burungaisoo 1-2

Cuquu haa Manjaa 3

Tantiru gu fa/a 4-5

Gu'udee 6

Doosla haa damisuu 7

Yuba 8

Bu'uu'uru 9

Heele'emisuu 10

Hari heetlawa 11

Watlimu gosi 12

Khaboo 14

Daba/u gu hhawatee 17

Raa'amu membeluge 17

Hica/asoo 18

Utangulizi

(Gimba guri giyaada)

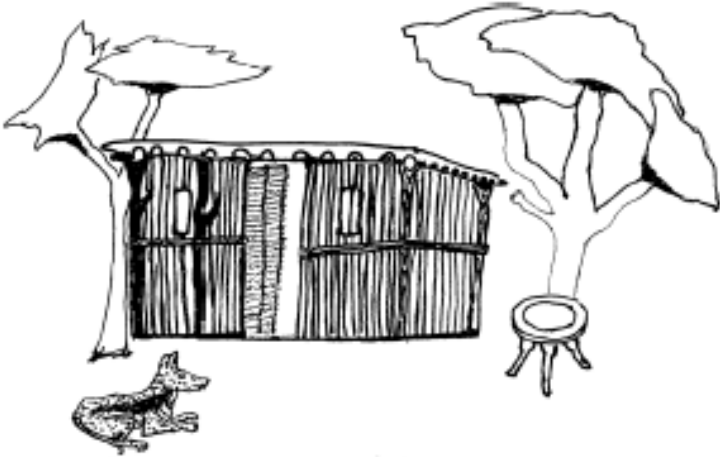
Kitabu hiki kimeandaliwa mahususi kwa ajili ya Waburunge wanaopenda kujifunza jinsi ya kusoma na kuandika lugha yao. Mtu yeyote, ambaye anaongea Kiburunge, anaweza kukitumia kitabu hiki baada ya kupata masomo machache.

Shukrani

Tunatoa shukrani zetu za dhati kwa waandaaji wa kitabu hiki cha Mfumo wa Maisha ya Waburunge.

Vitabu vyote vinapatikana katika ofisi zetu za huduma ya Lugha ya Kiburunge.

Mara gu Burungaisoo

Hĩĩ na mara gu Burungaisoo. Mara gu Burungaisoo duguroó khai tleehhi, dugu asu iliihhafi waraslakha, kupa'aa, sagamganga sa asu sluufaa. Doo hhe'esiye dugu tosaa karikarisi, dugugi cukui, dugu asu na/amisi.

Hĩĩ na mara gu Khwaalaa haa Tlubay, gaduwaa Khwaalaa haa hadee dosi Tlubay, yoó marikii ibiidiyay gu hhouge tongotii.

Haã na tongee Khwaalaa, gaduwaa Khwaalaa haa ya'ay kosi, yaa qadimidiri khoodooge sa khu'uduũ gu mara gooina idoo gu ilii hhou.

Haã na tongoo da Khwaalaa. Khwaalaa yaa hiindaqaru tongoteesii tosii giyaa ilii wane. Khwaalaa yaa kona ku'unanay wa/a hari khisla yakway haa aaraa.

Hadee dosi see yaa konta konkaa wa/a te'esii tongoteesii tooinay. Mara gooina see gwaa hhou hari khisla yaa hatlidiri khai see te'esii sa mahhetaa. Mara goõ dugwaati niini/idi hari khai.

Efeenaage ilaciya gwaa mara gooina, yaa tleehhiri qwaama da yakway koina.

Cuquu haa Manjaa suureege wanay

Hhaã na ya'ay gu Khwaalaa gu suuree kakaakawee. Cuquu haa hotooina Manjaa ningaa sla'aaslaiyay hari khisla.

Bere yaani watliri suureego see, ayage yaa sliimaa netiitinay.

Tantiru gu fa/a

Qatlay daa ilii day khwayaĩ iyoo dooina
ginaa ilii tantiiti fa/a sa ya'ay kosi. Qatlaykee heedi gosi
Khwaalaa yaa kooroge wana akhweesi haa ya'ay kosi.

Qatlaykee Khwaalaa yaa catiitimi sa ya'ay kosi hida gu wakaa idoo giyaa ilii ibiimaamidiyee haa danaee koina te'esii tongoteesii tooinay.

Ya'ay kosi yaa hha'aluumidiri hari khisla sa catimisukee gu taataa gooina. Ginaa ilii waudiri sa fa/a haa ya'ay kosi.

Khwaalaa yaa slai hari khisla /agoo da fa/a da bosoroo hari kiramboo haa tlaatlaqasaa.

Gu'udee

Qatlay giyaa ilii hhe'esiri ansaa dooina ginaa iliiguniri marage sa gu'udee.

Doosla haa damisuu

Hari heetlewaa bere dii pisi tooinaa hiiyay koolaaee tooinaa waaudiyay qaymooge. Bere hii dayri qaymooge, tooinaa tlaatleesiyay kondigay gu qaymoo.

Tlubay bere hii tlubi, hida sliimaa tooinaa tlaatleesiyay kondigay qaymamu koina.

Bere dii daamisi pisagaroo, makay yaati tlayay qaymamuge, sa khwalidu gu pisagarotira. Makay hhakee na, cira/oo, ungsu, cangalaaee, haa macuncaee.

Yuba

Yuba daqa daraa gaadi doosla. Bere hiĩ slayri efemferee gi tooinaa tu/unay goõ.

Bere hiĩ hhe'esiri kilesi hhawata yoó hubidiyaaba kooloo hadee noó hubita ina hiti khoci hari ihĩ kilesi.

Bu'uu'uru

Qatlay gu bu'uu'uru ilee, hida yoótii oyay khooslay, guri bu'uru da cataai gooy likondadu haa kiyaaraaee sari bu'uru. Likondadu hhakee haa kiyaaraaee hhakee ginaroó asu bu'unay baruũ gooina.

Bere hiĩ dayri qaymooge, hiti slaahhadiyay siraaraa gu qaymooge, wakinay ilakala/iyay, wakinay bu'unay. Giyoo hhe'esiyeeti, asu watliyay ayage.

Qatlay gu difidadu ilee, hhawatee tooinaa waaudiyay onke sa tlaqanay gu hhadoo sari difoo gu baruũ.

Heele'emisuu gu baruũ

Hhawatee noó difiyay baruũ tigay hiti heele'emisiyay kilesi. Giyoo hhe'esiyei gi tooinaa loomisiyay ayage, gi tooinaa hiiku'umisiyay kuugiyooqe.

Bere diĩ hhe'esi difoo haa heele'emisuu see, baruũ dugu asu hiificidi goõ loi hhapeego. Tigay tooinaa daada/anay mangala sa mungaa, tooinaa da/iyay muu'u see.

Hari akhweesuu, hadee haa hhawata gosi, tooinaa qamidiyay gimba daqa lenge, idoo giyoo ilii gaasiyay baruukee koina baku idoo gi iliinaadinei khooslikee koina.

Hari heetlawaa

Qatlay doo ilii pisiye kilesi, hadetira tosaa hiitii'ida khooslikee kosi, tosaa waauta naadaage. Giyoo daade, daqa giyoó ilii naadinte tosaa hiioda fiicaa, tosaa tlaatleesida ficinay daqatira tosi, giyoó iliinaadinte /aamu gosi.

/aamukee na koyagoo, mungu, kalanga, marimbaa haa /umarandaa. Tosaa qamita rumbarumbaii, asu tlaatleesida hiitlahhasu gu hida ma kirigiri /aamukee kosi.

Bere wanta idoo da hhaka ayage, qatlay giyoo ilii watlide amolaa kirigida, gi asu hubita ayage.

Watlimu gosi

Bere hiĩ daadi ayage giyoo khayde, pesaykira giyaani slaydi, gi tosaa laqanta sa heedi gosi gi asu faadiyay sliimaa. Hadee tosaa ayda aslaa daqa daneege sa hamisa, bere giraani khaydi tosaa hiioda magiduu tosaa hamisida aslaa.

Te'esaa gii ooda ma'ay tosaa hii eesida ma'ay /aluge. /alu giyoo dahhiye kilesi, tosaa hiioda gubaraa, tosaa slooslo/osida gi tantita fa/a. Giyoo hamate gi tosaa hhakwaa'ada.

Bere hiĩ hhe'esidi, tosaa hiiesida naanu, haa ma'ay gi eteta heedi gosi haa ya'ay kosi gi asu hiisatisida waauge.

Bere hiĩ hhe'esiri /agoo, hadee see tosaa /aginta haa ya'ay kosi gu tigay. Giyoo hhe'esiyeei, tosaa qamita /alalee kalangaae, tosaa hiica/ada daqa danaee kosii sa akhweesuu.

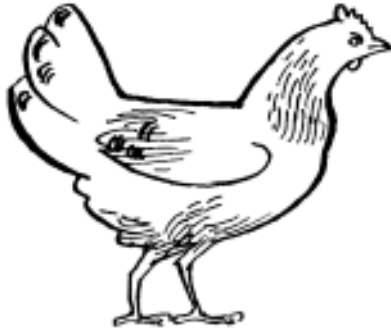
Khaboo da Burungaisoo

Bere nanku hhawata hii diiray, tosaa kaay sa taataa gosi ta ana sla'a khaboo. Tosaa hiikurunkuri tlagway kosi.

Qatlay sugoo ilii laqane hadee da khaboo, ina tosaa hiikurunkuri qaraiya sa oowaraa kawa da sagameeriyatira suguu laqami.

Qaraiyatira tosaa oowaraa kayda hadetira, giyaa asu ubaabiyyay.

Qatlay doo ilii pisiye ay gu qaraimokira tosaa ya/abi kwasluumuuday sa leehhisa da conciya da /abaakwi.

Giyoo daye yade yaamu guñ khwaylatiray, ina asu dabiidi dana'a gosi sarii ca/a kawa gimba gu losonakee, haa qaasaraa da baloo da khabotee.

Baloo da khaboo ilee, qaraimokira tosaa dabiiduu kay kubende haa tumbaata, sa hida hhakee gwaa khaboo kawee.

Kwasluumuuday noó giyaadi khawaraa te'esii, asu firinay khooslay gu afumaraa.

Cubuquru ilee bere khaboo hiĩ bu'umiti, tigay asu iiri'isiyay. Te'esaa hadee daga asu /aliidi hhawata see dugu asu /aliidi hari kwaslaslu.

Hari khwayaiĩ digi asu cubuqudisi hari khaabiya.
Te'esaa digi asu ilapingina marage.

Bere hiĩ ibiti balalu cada a'aw dugu asu tlaatleesi.
Hida gu hadee noó tlaatleesiyay, doo hhe'esiye hhaã see
guũ hhawata damaa daye balalu cada, kara a'aw kayay
aya guũ hadeege.

/isiru ilee bere diĩ hhe'esi a'aw khwaylatira tosaa
waauta haa hhawata gosi haa daaqay magiiduuge, giyoo
ki/iye tosaa tantinta fa/a, gi asu yakwida, daaqay hhakira
gi asu dabiidiyay giyoo slayeei, gi asu /aginay.

Daba/u gu hhawatee

Do'oo giyaa ilii diiray, taataa gosi haa iyoo dosi, tooinaa kaayri ta Do'oo hiĩ diiray dugurii ca/iye.

Inkoo goo ilatahhanee Do'oo yaa tla'amuudi hari khisla. Eteedane qaraiya magu hiinayri.

Ginaa ilii dabidiri qaraiya dugu tosaa hinay ha qaraiyatira dugurugi waaudi muleeliyage, sugu asu kaay ta: ugu haã diiraydi, inkoo dugu daba/i. Gi tosaa /iibi, dugugi daba/i.

Raa'amu membeluge

Do'oo haa dane'e kosi, sigi asu raai, ra'amu gu diiroomee, mamaw waaru gu amu, ayiĩ haa muree daqa hidage, kara mamaw hiiyimiru /agoo afa'aslaago.

Hiica/asoo

Qatlay giyaa ilii ibidiri kori leē, kweerage digigi toinaa hica/asi.

Balotesii da hiica/asooge tlagway asu khontinay buuraa dagi tantina fa/a sa hida gwaani kwawee seehage. Doo hhe'esiye digi asu /aliidi hari kwaslasluu, te'esaa hida asu guuliyay seehage piray tlupu.

Mengineyo

Tunakaribisha maoni, mapendekezo na ushauri kwa ajili ya kuboresha kitabu hiki na vingine vitakavyotolewa baadaye.

Tafadhali ukikuta kosa lolote ndani ya kitabu hiki, au ukiwa na swali au pendekezo lolote, au ukihitaji nakala nyingine ya kitabu hiki, wasiliana na:

Anna Saini, Goima karibu na kituo cha basi. Namba ya simu 0685-198409.

Au Ofisi ya Dodoma: SIL, S.L.P. 1369, Dodoma (karibu na shule ya msingi mlimwa A). Namba ya simu 0262350003. Na e-mail magdalena_damasi@sil.org.

Vitabu vingine vinapatikana katika ofisi zetu. Angalia nyuma ya kitabu hiki utaona orodha ya baadhi ya vitabu vya Kiburunge.

Vitabu na kanda ambavyo vinapatikana katika huduma ya lugha ya Kiburunge.

- Sominee Burungaisoo
- Giyaadimiisay gu Burungaisoo
- Ruuti
- Yoona
- Iburayiimu
- Maariko
- Cheetatu gu Pawlo sa Timoteeyo Tiito haa Filemooni
- Ansa da Goimaa
- Ansa da Mirambu
- Ansa da Pampay
- Ansa da Cambalo
- Ansa da Songolo
- Kanda
- Ruuti
- Yoona
- Raa'amee da Iliitleemu

Shirika la SIL International limeenea katika maeneo mbalimbali, linahudumia lugha mbalimbali katika nchi zaidi ya 70 ulimwenguni kote. Zaidi ya mataifa 20 kati ya mataifa 70 yako Afrika.

Lengo la SIL ni kuinua utafiti wa kiisimu, maendeleo ya lugha, mafundisho ya kusoma na kuandika, tafsiri, pamoja na mambo ya kielimu na kutafiti utekelezaji wa huduma, kijamii na kimaendeleo.

Kwa upande wa mkoa wa Dodoma tunatoa huduma kwa makabila ya Waburunge, Warangi, Wasandawe na Waalagwa.

